

het hagelkruis

Uitgave: Heemkundekring Barthold van Heessel * Aarle Rixtel
30^e jaargang nr. 2

HET HAGELKRUIS

In de Hooge Akkers, in het verlengde van de Hagelkruisweg in Aarle-Rixtel, vinden we dit hardstenen 14^e-eeuws kruis met een archaïsch aandoende Christusfiguur. Deze kruisen dienden in de tijd om hagelschade aan de landbouwgewassen te voorkomen en werden altijd geplaatst op een kruispunt van wegen. Zo ook met dit kruis in Aarle-Rixtel.

In vroegere dagen werden bij het kruis broodbedelingen gehouden en op de kruisdagen hielden de processies er halt. In de bovenkant van het kruis bevindt zich een opening, welke diende om er een lantaarn in te plaatsen.

Het is het enige bewaard gebleven hagelkruis in Noord-Brabant.

Foto omslag: fotostudio Henk Kweens

HET HAGELKRUIS

Dertigste jaargang, nr. 2, zomer 2013

Informatieblad van Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel.
Tijdschrift met artikelen over geschiedenis, archeologie, heemkunde e.a.
met betrekking tot Aarle-Rixtel.
Verschijnt viermaal per jaar.

Abonnementskosten: € 8,00 per jaar, exclusief verzendkosten
Losse nummers: € 2,00 verkrijgbaar in het Museum Heemkamer
Barthold van Heessel

Heemkundekring Barthold van Heessel

Bosscheweg 14a, 5735 GV Aarle-Rixtel, tel.: 0492 383553

Bestuur

Voorzitter:	J. Dekkers	Spechtstraat 6	0492 381673
Secretaris:	F. Bussemaker	Havenweg 13	0492 381228
Penningmeester:	D. van de Laar	Kerkstraat 27	0492 384415

Overige bestuursleden: H. van Beek, H. Beniers, F. v. Duppen-Strijbosch en
J. v.d. Weerden

Redactieraad informatie- en contactblad "Het Hagelkruis"

H. van Beek, Dorpsstraat 30G, (0492 381851) h.vanbeek9@chello.nl
A. Claessen, Rode Schutplein 8, (0492 382342) jamclaessen@onsbrabantnet.nl
J. Dekkers, Spechtstraat 6, (0492 381673) jcadekkers@onsbrabantnet.nl
A. Willemsen-Huffenreuter

Verspreiding: J. Dekkers

Druk: Drukkerij Aarle-Rixtel BV, Postbus 33, 5735 ZG Aarle-Rixtel

INHOUD

Colofon		1
Inhoudsopgave		2
Van de voorzitter	Jan Dekkers	3
Het wapen van Aarle-Rixtel	Jan Dekkers	4
De Heikant	Henk van Beek	7
Klokkengieterij zet deuren open	Henk van Beek	10
Nieuw boek over het Wilhelminakanaal	Henk van Beek	12
Van lid tot fan	Louis Barten	14
Iets over onze streektaal	Henk van Beek	17
Aan de praat met Ria Nooijen	Henk van Beek	19
Een notitieboek uit een nalatenschap	Louis Barten	22
Openingstijden museum		28

Voorjaar 2013

Beste mensen,

Nu de warmste dagen, zo lijkt het tenminste, voorbij zijn, is het ook tijd om de draad van het gewone leven weer op te pakken.

Eigenlijk zijn we aan de late kant met dit boekje en de vraag is dan ook of we erin slagen om dit jaar vier nummers uit te brengen. We doen ons best, maar we missen schrijvers van artikelen...

De scholen zijn inmiddels begonnen en het bestuur van onze Heemkundevereniging is begonnen met de uitwerking van de Open Monumentendag op 14 en 15 september. Deze dagen beloven een mooi evenement te worden doordat voor het eerst sinds vele jaren de alom bekende klokkengieterij van Petit en Fritsen haar deuren zal openen. In een artikel in dit nummer zal ingegaan worden op dit gebeuren. Ook zult u via de regionale bladen verder geïnformeerd worden.

De redactie van het Hagelkruis heeft weer haar uiterste best gedaan om een aantal interessante artikelen bij elkaar te brengen. Zo vindt u o.a. artikelen over het dialect, het wapen van Aarle-Rixtel en een interview met Ria Nooijen.

We hopen dat u veel plezier beleeft aan het lezen van dit nieuwe nummer van het Hagelkruis.

Jan Dekkers,

Voorzitter Heemkundekring Barthold van Heessel

Het wapen van Aarle-Rixtel

Jan Dekkers

In een rapport (sept. 1996) van de Noord-Brabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde betreffende herziening van de wapens van de gemeenten en de instelling van wapens voor de dorpen in de regio Eindhoven kwam ik een artikel tegen over het wapen van Aarle-Rixtel.

Het volgende staat geschreven:

Aarle-Rixtel

Het gebied van de gemeente Aarle-Rixtel valt samen met dat van de voormalige statendorpen Aarle en Rixtel, gelegen in het Kwartier van Peelland. Tot zeker het midden van de 14^e eeuw is sprake van de heren van Rixtel, waartoe Aarle behoorde. In de eerste helft van de 14^e eeuw was dat de familie Van Heesbeen. Vermoedelijk droeg de laatste heer zijn (lage) heerlijkheid aan de hertog van Brabant op, die in 1392 de hoge, middelbare en lage jurisdictie van Aarle, Beek (met Donk) en Rixtel en de heerlijkheid Stiphout in pand gaf aan Dirk de Rover, die al heer van het huis van Rixtel – het Gulden Huis – was. De heren bleven zich heer van Rixtel noemen. De pandheerlijkheid was achtereenvolgens in handen van de families De Rover, Van Ghendt en Oudart. In oktober 1641 trokken de Staten Generaal de jurisdictie naar zich toe en hielden de pandheerlijkheden Aarle, Beek (met Donk) en Rixtel de facto op te bestaan. De dorpen Aarle en Rixtel werden daarna niet meer verpand of verkocht.

In 1359 is in Rixtel en in 1368 in Aarle sprake van een schepenbank van de heer. Later is steeds sprake van schepenen van Aarle, de dingbank van Aarle, enz. waaruit kan worden geconcludeerd dat de zetel van de schepenbank Aarle was. Volgens een in het Algemeen Rijksarchief te Brussel berustende kaart uit ca. 1550 was de plaats

Omdat werd verzuimd kleuren aan te geven, werden door de Hoge Raad van Adel de rijkskleuren toegepast. Bij Koninklijk Besluit van 24 juli 1961 nr. 6 werden slechts die kleuren vervangen en vond uit de aard der zaak hertekening plaats: “Gevierendeeld: I en IV. In sabel een

Het nieuwe gemeentewapen

leeuw van goud , getongd en genageld van keel; II en III. In zilver en een dubbelstaartige leeuw van keel, gekroond en genageld van goud. Het schild ter rechterzijde gehouden door de Moeder Gods, houdende in de linkerhand het Kindeke Jesus, alles van goud.”

Voorstel van de commissie

De commissie geeft er de voorkeur aan, de schildhouders in natuurlijke kleuren voor te stellen. Om praktische redenen wordt echter voorgesteld het wapen, zoals dat in 1961 is verleend, te handhaven.

Volgens de herindelingsvoorstellen zal deze gemeente worden opgeheven. Het gemeentewapen, zoals hiervoor omschreven, kan in dit geval echter voortbestaan als dorpswapen.

waar de schepenbank zetelde gelegen op de grens van Aarle en Rixtel. In de jaren 1642 / 1645 was er geen "justitie" in verband met de onduidelijke heerlijkheidssituatie.

Een schepenbankzegel wordt in 1450 genoemd en afdrucken hiervan zijn vanaf 1488 bewaard gebleven. Het geeft – gezien het voorkomen van het hertogelijke wapenschild – de juridische situatie van vóór 1392 weer. Het zegel vertoont op een sterren bezaaide ondergrond de patrones van de parochie Aarle, een gekroond Mariabeeld met kind op haar linkerarm en een tak in haar rechterhand. Heraldisch links is het gevierendeelde wapenschild van de hertogen van Brabant geplaatst. Het randschrift noemt slechts Aarle. Dat zegel heette in 1714 "dorps- en gemeenschappelijk schependomszegel".

Op 2 maart 1815 zond de burgemeester aan de gouverneur der provincie het "oude gemeentes wapen" toe. Gezien de wapenaftbeelding op het diploma zal hij een zegeldruk hebben ingezonden.

Het bij diploma van 16 juli 1817 bevestigde wapen is omschreven als volgt: "Zijnde van lazuur, beladen met een kruis en gekantonneerd met vier klimmende leeuwen, alles van goud. Het schild ter rechterzijde vastgehouden door de Moeder Gods, houden(de) in de linkerhand het kondje Jesus en in de regter een palmtak, alles van goud."

Het oude gemeentewapen

De Heikant

Henk van Beek

Waar de naam Heikant vandaan komt is uiteraard simpel te verklaren: deze buurtschap lag vroeger aan de rand van de hei. Op de kadastrale kaart van 1832 is te zien dat het hele gebied tussen de Asdonkseweg en De Wolfspuiten in die tijd al voor het grootste deel ontgonnen is. Op de huizenlijsten van 1736 tot 1786 wordt nog geen bewoning op de heikant vermeld. De eerste vermelding van bewoning vind je in het Rechterlijk Archief van Aarle-Rixtel. In 1794 verkoopt Josine van Os, weduwe van Coenraad Dekkers aan Hendrik van de Kerkhof 'nieuwe erve' aan de dijk naar Bakel, de huidige Bakelseweg. 'Nieuwe erve' verwijst naar een nieuwe woning/boerderij. Waarschijnlijk gaat het hier om de boerderij waar later de familie Van Bokhoven is komen wonen. Op de kadastrale kaart van 1832 vind je op de gemeentegrens met

Helmond aan de huidige Bakelseweg het zogenaamde 'Witte Huisje'. Het wordt voor het eerst genoemd in 1813 in het Frans kadaster. Andries van Hoek uit Helmond is de eigenaar.

Tegenwoordig woont er de familie Sterken tegenover het voormalige 'dierenthuis'. Vroeger werd het gebruikt als herberg. Zo was een zekere Mieke de Pint (Mertens) ooit de uitbaatster.

De Heikant is een vrij jonge heideontginning. Dat kun je ook zien aan de Bakelseweg: één lange rechte weg richting Bakel. De meeste (oudere) rechte wegen liepen over de heide. Je kon a.h.w. rechttoe rechtaan je gang gaan! In mijn jeugdjaren bestond de huidige Bakelseweg nog uit een zanderig karrenspoor met aan de rand een smal fietspadje. Soms moest je lopen vanwege het stuifzand. Later is de weg verhard.

Een heidegebied is een cultuurlandschap. Je kunt hierbij spreken van een half natuurlijk landschap. De hei is ontstaan door het intensief begrazen, net zoals de Sahel in Afrika! Als je de hei aan zijn lot overlaat transformeert die tot bos.

De Heikant in de jaren 50. In de boerderij rechts woonde in die tijd de familie Heesakkers

Bij het schrijven van dit artikel wordt mijn aandacht afgeleid door Omroep Brabant. De Strabrechtse heide wordt voor een groot deel kaal gevreten door het heidehaantje. Ja, moeder natuur heeft een hekel aan monocultuur en heeft het heidehaantje in stelling gebracht om de hei een kopje kleiner te maken. Mensen vinden dat niet leuk, maar ja, onze moeder natuur. De stuifduinen even verderop, o.a. nabij de Aarlese visvijver, zijn ontstaan door overbegrazing. De kwetsbare voedselarme grond werd helemaal kaal gevreten door de hier rondtrekkende schaapskuddes. De wind deed de rest.

Tegenwoordig is de Heikant veel dynamischer. Er is sinds 1832 heel wat bebouwing bijgekomen en ook de Bakelseweg is veel drukker geworden. De mensen van de Heikant zijn echte ondernemers. Niet alleen voor hun boterham, maar ook voor hun plezier. Zo is er nog steeds een hechte Heikantse carnavalsclub die nog elke jaar aan de carnavalsoptocht deelneemt. En wat te zeggen van de groep 'De Heikant' die al jarenlang aan de Dorpsfeesten deelneemt. Ondertussen wordt er stevig aan de weg getimmerd. Als je de Heikant wat ruimer neemt (inclusief de Asdonkseweg) dan zie je er een opvallende toename van recreatiebedrijven. Het laatste nieuws is dat men er een wellnesscentrum wil gaan exploiteren, met een hotel, fitnessruimten, zwembaden en sauna's. Dat wellnesscentrum zou op de plek moeten komen waar eerst de speeltuin van de familie van den Elsen gevestigd was en later het 'Spacepark' en 'Dierenthuis'.

Klokkengieterij zet deuren open

Henk van Beek

Tijdens de Open Monumentendagen, in het weekend van 14 en 15 september, kan men de klokkengieterij van Petit en Fritsen bezoeken. Frank Fritsen heeft zich bereid verklaard als gastheer te fungeren. De klokkengieterij behoort tot de belangrijkste (industriële) monumenten van Noord-Brabant. Het oudste gedeelte van de huidige klokkengieterij dateert uit 1906. Daarvoor was de klokkengieterij aan de andere kant van het kanaal gevestigd. In 1879 verkocht Alexius Fritsen zijn huis met klokkengieterij aan de Kerkstraat en liet huize 'Nieuw Rixtel' bouwen met sloopmateriaal dat afkomstig was van het 'Gulden Huis', het kasteel van Rixtel. De klokkengieterij aan de Kerkstraat dateerde van 1820. Die werd gebouwd door Peter Henricus Fritsen die in datzelfde jaar de voormalige predikantswoning aldaar had gekocht. De eerste Aarlese klokkengieterij werd in 1782 aan de huidige Klokstraat/Kapellaan gevestigd door Henricus Petit, die afkomstig was van het kasteeltje 'De Donck' te Someren.

'Huize de Klok' op de plek waar in 1782 de eerste klokkengieterij gevestigd werd

Rechts: 'Huize zonnetij',
tussen 1820 en 1879 de
tweede vestigingsplaats van
de klokkengieterij

Rechts: 'Huize Nieuw
Rixtel', de derde vestigings-
plaats, van 1879 tot 1906

Onder: de huidige klokken-
gieterij uit 1906

Nieuw boek over het Wilhelminakanaal

Henk van Beek

Op 1 juni j.l. werd het boek 'Wilhelminakanaal, feiten en herinneringen' officieel gepresenteerd. Lieshoutenaar Jos Bekx, wonende aan Sluis 5 aan het Achterbos, heeft jarenlang gegevens verzameld die nu in een boek bijeengebracht zijn. Het boek handelt over het deel van het kanaal vanaf de Zuid-Willemsvaart tot voorbij Son en Breugel en telt 250 bladzijden en maar liefst 280 afbeeldingen. Samen met de Werkgroep 'Boek Wilhelminakanaal' heeft Jos een prachtig naslagwerk tot stand gebracht. Het boek is voor € 19,50 te koop bij drogisterij Dio aan de Dorpsstraat en De Concurrent aan de Heuvel, beide in Lieshout.

Jos Bekx presenteert zijn boek over het Wilhelminakanaal. Links de heer Schuller, een nazaat van de persoon die de leiding had bij de aanleg van het kanaal, in het midden burgemeester Ubachs en rechts de heer Bekx.

© Marcel v.d. Kerkhof

Boven: de oude Laarbrug. Deze werd aan het begin van de Tweede Wereldoorlog door het Nederlandse leger opgeblazen om de opmars van de Duitsers te blokkeren.

Onder: de huidige brug is een Callender Hamiltonbrug, gebouwd in 1947.

Van lid tot fan

Louis Barten

Dat de verenigingen in deze tijd zo onder druk staan, zo moeilijk aan nieuwe leden kunnen komen, is een heel bijzonder historisch verschijnsel. De geschiedenis laat namelijk zien dat de drang naar vereniging de mens kennelijk in het bloed zit.

Mogelijk dat deze tijd een nieuwe wending of vorm geeft aan het samen iets doen. Want wat is samen met anderen iets willen realiseren, samen musiceren, samen sporten, samen biljarten, kaarten anders dan met anderen of door anderen jezelf realiseren, jezelf waarmaken.

Je krijgt het gevoel dat de mensen van nu zich vrijblijvender opstellen, ze willen niet meer gebonden zijn aan vaste tijden, plaatsen en gebruiken. Het is een mentaliteit van 'ik wil wel als het mij uitkomt' en niet meer de gedachte 'ik heb iets afgesproken en dat kom ik na'. Men krijgt soms de indruk dat mensen tegenwoordig alleen nog maar bij elkaar willen zijn om niet alleen te zijn en 'het product van de vereniging' uitsluitend willen om dat te consumeren, zonder zelf een bijdrage te leveren.

In de geschiedenisboeken wordt wel eens de indruk gewekt dat men in de 19e eeuw, de tijd van de industriële revolutie, en de periode die daarop volgde de verenigingen heeft uitgevonden. Het is ontegenzeggelijk waar dat er in genoemde tijd veel verenigingen zijn ontstaan. Denk alleen maar eens aan de vakbonden van werknemers en werkgevers, de boerenbond en de middenstandsverenigingen, ook in ons dorp. In Aarle-Rixtel zien we daarnaast de oprichting van harmonie de Goede Hoop, mannenkoor De Klokkengieters van 1660 en handboogverenigingen De Eendracht en Claudius Civilus. Opmerkelijk is dat direct na de Tweede Wereldoorlog de verenigingen als paddenstoelen uit de grond schoten, opbloeden na een slapend bestaan of zich omvormden en zich aanpasten aan

de nieuwe tijd. Denk hierbij aan de heroprichting van het Onze Lieve Vrouwe Gilde in 1948, de oprichting van gemengd koor De Klokkengieters in 1951, het ontstaan van heemkundekring Barthold van Heessel in 1952 , volleybalvereniging CIALFO, de Voortrekkers, de KPJ.....

Maar in feite was dit alles niets nieuws onder de zon . Zo kenden de Joden in de oudheid al verenigingen van vakgenoten, zoals de wevers die gezelschappen vormden met een werkmeester aan het hoofd. Ze waren te herkennen aan een stukje wol dat ze achter het oor droegen. De ververs hadden een gekleurd draadje op die plek. In Rome waren er ook vakverenigingen, zoals die van de belastinggaarders, mijnwerkers, bakkers en schippers. Op de wanden van de catacomben in Rome kan men nog lezen dat de christenen verenigd waren op grond van hun beroep. Je ziet er de attributen van de wijnbouwers, schippers en bakkers. Keizer Trajanus (98-117) vaardigde op een gegeven moment een verenigingsverbod uit. De geweldige gebouwen, beeldhouwwerken, schilderijen, borduur- en weefkunst waren echt niet het product van een enkeling, het waren producten van samenwerken.

Toen de kruistochten in 1291 waren afgelopen was Europa veranderd. De mensen dachten anders en lieten zich niet meer alles gezeggen. De gewone mensen wonnen aan invloed. Het werd een omwenteling zoals die na de grote volksverhuizing in West-Europa nog niet was voorgekomen. De steden waarin kooplieden en handwerkers hun bedrijf uitoefenden kwamen op. De ambachtlieden organiseerden zich in zogenaamde gilden¹⁾. In de 13^e eeuw begint het lekenelement binnen het godsdienstig leven steeds meer op de voorgrond te treden. Naast de talrijke gilden van vakgenoten, ontstaan de zuiver godsdienstige gilden of broederschappen die dikwijls nauw samenhangen met de derde orde. Het diep van de godsdienst doordrongen zijn was de factor die de bloei en instandhouding van de broederschappen, zoals ze

werden genoemd, mogelijk maakte. Er zijn in de loop der tijd veel kerkelijke verenigingen ontstaan, zoals het Gilde van Sint Margaretha in Rixtel en het Onze Lieve Vrouw Gilde in Aarle. Tijdens het regime van Napoleon Bonaparte werden de gilden van ambachtslieden verboden.

De tijdens en na de industriële revolutie ontstane organisaties en verenigingen verzuilden. zodat er in onze contreien alleen nog maar rooms-katholieke verenigingen waren, die varieerden van standsorganisaties tot culturele organisaties, van sportverenigingen tot uitgesproken kerkelijke organisaties zoals de Heilige Familie, de Mariacongregatie enzovoort. Een bekend ‘grapje’ uit die tijd was de rooms-katholieke geitenfokvereniging.

Op zoek naar de oorzaken van de verandering in de laatste tientallen jaren kom je al snel tot de gedachte dat de zogenaamde ontkerkelijkng een oorzaak is en daarnaast ook de ontwikkeling van wat men noemt de sociale media. Wat radio en zeker tv in deze hebben veroorzaakt is van grote betekenis. Zo gingen ‘De Klokengieters’ op een gegeven moment operettes uitvoeren die in sommige gevallen zelfs tot verschillende optredens buiten het dorp leidden. De toneelvereniging trok volle zalen. Toen de tv de avonden ging bepalen, bleef er van deze activiteiten niet veel meer over. Thans kan er, zeker in de zomerperiode geen weekend voorbij gaan of de ‘eventindustrie’ weet tallozen, met name jongeren te trekken. Is de professionalisering van de sport misschien ook een factor? Voetballen om het voetballen wordt voetballen om veel geld te verdienen. Samen muziek maken verwordt tot het behalen van een hoge plaats op de hitlijst, een rol in de musical.....

Hoe dan ook, er moet geconstateerd worden dat we van lid fan worden van... we zien wel.

- 1) Volgens Van Dale's Woordenboek der Nederlandse Taal wordt het woord ‘gilde’ oorspronkelijk gebruikt voor een gezamenlijk betaalde maaltijd.

Iets over onze streektaal

Henk van Beek

De televisie-uitzending waarin Wim Daniëls onder andere in is gegaan op het verdwijnen van de streektaal heeft Aarle-Rixtel weer wat meer bekendheid gegeven. Jammer genoeg dreigt ook in Aarle-Rixtel ons dialect langzaam te verdwijnen. De mensen leven niet meer in een klein kringetje zoals vroeger, maar trekken er steeds meer op uit. Ook de sociale media dragen ertoe bij dat de streekgebonden taal steeds meer verwatert. Niettemin gebruiken nog steeds veel mensen onze streektaal. In diens uitzending stipte Wim onder andere de vele klanken die de 'ij' en de 'ei' in onze streektaal kent aan. Wim ging hier verder niet op in. Vandaar dat hieronder door mij een poging wordt ondernomen om die klanken in beeld te brengen.

hij = hai

mijn = meen

teen = tijen

schrijven = schreve

blijven = blieve

vijf = vèèf

hei = hèèj

knieën = knèis

zij (lichaamsdeel) = zèèj

zijn (werkwoord) = zin

zijn (bez. vnmwoord) = zunne

klei = klai

bij = bie

ei = ai

delen = dijle

fijn = feeng

geit = guijt

glijden = glèèje

rijzen = reeze

het vallen van

naalden/bladeren = reeze

ieder 't zijne = ieder 't

zeen

Verder – voor de aardigheid nog een aantal typische woorden uit onze streektaal:

schuifelen = stiefele

motregenen = stiefe of stiefrègene

schemeren = schiemere

stiekem kijken = blieke

een beetje stiekem/verlegen = schielluk

staand = stondebins

voeten = vuut, ook peuj

botten = knook

harken = griesele

schoffelen = skoefele

stoffen (met droog zand/as) = mözzikke, ook mouwe

bui = skoer

chagrijnig = kummeluk

weifelen = trepele

Aan de praat met Ria Nooijen

Henk van Beek

Als er iemand is die haar hart heeft verloren aan Aarle-Rixtel, dan is het Ria Nooijen. Ria is echter geen 'echte' Aarlese. Ze heet met haar meisjesnaam Kokke, een achternaam die je vooral rondom Nijmegen kunt aantreffen. Ria is geboren aan de rand van Nijmegen op de grens met Overasselt. Haar vader had aanvankelijk een melkveebedrijf, maar later is hij een tuincentrum gaan runnen. Ook Ria droeg hier haar steentje aan bij en heeft haar vader een aantal jaren in zijn nieuwe bedrijf geholpen. Een van haar broers heeft het inmiddels overgenomen. Zijn bedrijf levert nu rechtstreeks aan de veiling.

Ria praat met veel enthousiasme over haar jeugdjaren. Thuis werd er veel gezongen, ja, het was heel gezellig in huize Kokke! In haar vrije tijd trok ze vaak de bossen in, naar de nabijgelegen Hatertse Vennen. Daar was het volgens Ria goed toeven. En wat te denken van de eeuwenoude ruïne van de Sint Walrickkapel met de lapjesboom? Ria kan er lyrisch over vertellen! Al tijdens haar jeugd raakte Ria ook gefascineerd door dassenburchten, waarvan er bij haar in de buurt talloze te vinden waren. Ook die passie heeft ze mee naar Aarle-Rixtel genomen. Dat Ria heel creatief is weten we inmiddels allemaal! Al vroeg bezocht ze de Vrije Academie in Nijmegen. Later, toen ze al in Aarle-Rixtel woonde, deed ze het nog eens dunnetjes over op de Academie van Arendonk.

U zult zich afvragen: hoe komt Ria in Aarle-Rixtel terecht? Nou dat is een heel verhaal, maar we zullen het kort houden. Ria hield veel van uitgaan en bezocht regelmatig het uitgaansleven in Uden, samen haar broer Paul. Daar leerde ze ook Theo kennen. Theo woonde in Vorstenbosch, op een steenworp afstand van Uden. Theo had toen al een baan bij Philips in Eindhoven. Toen de relatie tussen beiden steeds serieuzer werd, werden er trouwplannen

gesmeed en werd er uitgekeken naar een woning in de buurt van Eindhoven. Via een advertentie in de krant werden beiden attent gemaakt op het lieflijke huisje aan de Janssensstraat. Theo en Ria werden er meteen verliefd op, met name op het grote stuk grond dat erbij hoorde. Ze aarzelden niet en kochten het pandje. Na de nodige verbouwingen en restauraties trokken ze er in.

Vanaf die tijd is Ria, en ook Theo, verknocht aan Aarle. En dat is niet aan ons dorp voorbij gegaan! We kennen allemaal haar schilder- en beeldhouwkunsten. Daarmee heeft ze al menigeen verblijd! Zo heeft ze jarenlang het 'brunchschilderij' geschilderd. Maar ook dat levensgrote rijtje carnavalsmuzikanten, dat elke jaar

de kiosk opsiert. En er is nog veel meer! Wat te denken van het prachtige beeldhouwwerk nabij het Kouwenbergs kerkje, dat aan Lodewijk Napoleon is opgedragen? En het monumentje ter ere van de doodgeboren kindjes, op het kerkhof? Zo kunnen we nog wel een tijdje doorgaan. Behalve als IVN-gids is Ria (net als Theo) ook actief bij de heemkundekring en dan met name bij folkloregroep

Dikkemik. Beiden houden van de eeuwenoude tradities die door onze voorouders aan ons zijn nagelaten. Ria, en misschien nog meer, haar Theo, zijn bijzonder geïnteresseerd in voorchristelijke religies, met name die van de Kelten. Vandaar ook haar passie voor dassen en dassenburchten, want volgens Ria en Theo liggen die burchten op energiebanen, zgn. leylijnen. Dat zijn lijnen waarop - volgens Theo - de voorchristelijke cultusplekken zijn te vinden en later onze eerste kerken. Bezoeken aan de mystieke kathedraal van

Chartres , het Engelse Stonehenge, de graancirkels, de Ardense dolmen en menhirs en andere mystieke heiligdommen, vinden dan ook regelmatig plaats. Het is ook niet zo vreemd dat Ria en Theo zich aangetrokken voelen tot de antroposofische denkwijze. Niet voor niets bezochten hun kinderen, Geertje en Thijs, de vrije school in Helmond. Ria en Theo waren samen met enkele anderen de initiatiefnemers bij het stichten van deze school. Hun eigen leefomgeving straalt het uit: er is meer tussen hemel en aarde dan de meeste mensen denken. Maar bij Ria en Theo voeren vooral de gastvrijheid en de gezelligheid de boventoon. Het is een waar genoegen om beiden te mogen ontmoeten!

Een notitieboek uit een nalatenschap

Louis Barten

Bij het opruimen van zijn ouderlijk huis kwam onze buurman een boek met aantekeningen tegen dat hij niet zomaar bij de op te ruimen zaken kon deponeren. Het had mogelijk iets te maken met een oudtante, Anna van Eekeren, die vroedvrouw was geweest in Helmond en de buurman dacht dat wij daarin wel interesse zouden hebben, en die hadden wij natuurlijk.

De naam Van Eekeren klonk ons niet onbekend in de oren, maar om er direct een waar en/of wanneer aan te verbinden, nee dat zat er niet in. Een vluchtige kijk in het boek liet al snel een tijdsbeeld, een beeld van een periode van grote armoede en beperkte medische mogelijkheden zien.

Het notitieboek heeft betrekking op de periode 1916 tot 1950. Bij het schrijven van dit stukje is degene die zich die einddatum nog herinnert inmiddels minstens 70 jaar.

Maar hoe dan ook, eerst zijn we op zoek gegaan om wat meer te weten te komen over Anna van Eekeren en zoals passend bij deze tijd zijn we begonnen, zomaar op goed geluk, de naam Anna van Eekeren, Helmond, in te typen bij Google.

Onder verhalenbank Helmond vonden we een artikel uit onverdachte bron, namelijk van het Regionaal Historisch Informatiecentrum Eindhoven, waar de archieven van Helmond en ook van Aarle-Rixtel bewaard en beheerd worden.

Uit dit artikel halen wij het volgende aan:

'Vroedvrouw Anna van Eekeren hielp duizenden moeders bij de bevalling. Toen ze in 1960 met pensioen ging, kon ze zich er op beroemen van de toen levende Helmonders er een derde op de wereld te hebben gezet.

Anna Johanna van Eekeren begint als assistente van haar moeder Maria Catharina Goedhart, die vanaf 1902 de gemeentelijke vroedvrouw is. Na diens (haar) overlijden in 1920 wordt zij officieel

benoemd tegen een jaarwedde van 400 gulden. Voor iedere bevalling in de armenpraktijk krijgt zij 5 gulden. Van de 756 verlossingen die in 1921 plaatsvinden, neemt zij er ongeveer 300 voor haar rekening. Dat is veel voor één vroedvrouw en daarom wordt er in 1924 een tweede benoemd. Het wordt Elisabeth Anna van Eekeren; omdat zij een zus is van Anna, verwacht men samenwerking waardoor concurrentie wordt uitgesloten. In 1926 krijgt zij (Elisabeth) eervol ontslag omdat ze gaat trouwen. Ook voor de vroedvrouw geldt dat zij bij huwelijk ontslag moet nemen als zij in overheidsdienst is.'

Natuurlijk willen we nu ook iets meer weten over die zus, Elisabeth Anna van Eekeren en ook haar vinden we bij Google.

'Elisabeth Anna van Eekeren (1892-1968) was van 1915 tot 1920 vroedvrouw in Deurne. Elisabeth Anna van Eekeren was de tweede dochter van Johannes Antonius van Eekeren en Maria Catharina Goedhart. Ze startte in 1913 haar opleiding aan de Vroedvrouwenschool in Heerlen. In juni 1915 rondde ze haar studie af in Amsterdam en als pas afgestudeerde ongehuwde jonge vrouw begon ze op 1 augustus van dat jaar haar praktijk in Deurne. Ze was de derde generatie die als vroedvrouw in Deurne werkzaam was. Bij haar sollicitatie refereerde ze ook aan haar moeder, die als verloskundige in Helmond werkzaam was en vroeger in Helenaveen gewerkt had. Haar moeders moeder, Henrica Bernardina Maes, was vroedvrouw in Liessel geweest. Zij vestigde zich in de kom van Deurne als opvolgster van Petronella Elisabeth van Vlorop. In 1920 vroeg ze eervol ontslag en ging ze in Beek en Donk werken. In 1924 verhuisde ze van Aarle-Rixtel naar Helmond en in 1926 vertrok ze vandaar naar Venlo en trouwde op 26 mei 1926 te Venlo met Willem Lambertus Antonius Rondel '

De plaatsnaam Aarle-Rixtel was gevallen en daarmee was de vraag opgeroepen: wat deed deze vrouw in Aarle-Rixtel.

Onderzoek in het gemeentearchief leerde dat Lies van Eekeren, zoals ze bekend stond, zich op 6 december 1920 in Aarle-Rixtel als

vroedvrouw vestigde op het adres Klokstraat B215. Kennelijk was zij in de kost bij Frans Lammers die daar toen woonde. Toen zij op

Vroedvrouw Anna van Eekeren

10 juni 1924 naar Helmond verhuisde, gebeurde dat vanuit het adres Lieshoutseweg B170.

We hebben het notitieboek van Anna van Eekeren doorgekeken en ontdekten al snel dat zij daarin al de bevallingen waarbij zij als vroedvrouw is opgetreden heeft genoteerd en tevens boekgehouden heeft over haar inkomsten en dergelijke.

Op de laatste dag van augustus 1916 is er assistentie verleend in Valkenswaard bij een bevalling waarvoor fl. 10 is ontvangen en in september in Liessel waar fl. 2 is gebeurd. Half oktober wordt er geassisteerd in Hoensbroek waarvoor fl. 15 is ontvangen. Vanaf december 1916 worden er 23 namen vermeld met daarbij vermeldingen als: 'verpleging', 'partus', 'partus en verpleging' en 'inval verpleging'.

Ook de volgende periode, tot 1 maart 1920, zien we opsommingen van namen, bedragen en het aantal bevallingen en vanaf 1 maart 1920 lezen we regelmatig de aantekening 'arm' en achter sommige

naamsvermeldingen wordt verwezen naar andere plaatsen, t.w. 't Hout en Stiphout. Later volgen de plaatsvermeldingen Keersluis, Aarle, Brouwhuis, Hesselt/Herrelt (?), Lierop en Lieshout.

Vanaf juli 1919 staan er her en der bijzondere vermeldingen die verband houden met de betreffende bevalling zoals: 'stuit', 'twee', '1ste hoofd, 2e stuit', '7 1/2 maand opgew(ekt) goed', 'dood (1ste)', '6 maand dood', 'tweeling', 'tang'.

In 1921 wordt Aarle maar één keer genoemd evenals in 1922. In 1923 komt Bakel voor en wordt Lungendonk vermeld. In 1924 staat Sluis 7 genoteerd en vanaf 1 mei komen de namen Ginderdoor, Donk, Broek, Crooij voor op de lijst en de vermelding A of L, dit tot juni 1926. Die letters duiden op A = Anna en L = Lies en laten zien dat de zussen een gemeenschappelijke praktijk hadden.

In Aarle komen we in 1924 onder andere de namen tegen van Van Wetten, Beniers, Vorst, Vlemmings, Vogels, Kweens, Brouwers en Barten.

Barten is geboren op 28 juni 1924. Het was Wilhelmus Cornelis Maria Barten, het derde kind van Cato en Harry Barten- van Wetten en het eerste kind van het gezin dat in Aarle-Rixtel is geboren.

In de periode 1920 tot 1 juni 1926 zijn er in Aarle-Rixtel door de dames van Eckeren 28 bevallingen gedaan, waarvan 9 door Anna en 19 door Lies.

De naam 'vroedvrouw' heeft oorspronkelijk de betekenis van wijze, verstandige vrouw. Het woord 'vroed of vroede' wordt ook gekend in 'vroede vaderen', wijze mannen. Naast de vroedvrouw kennen we de 'vroedmeester' als mannelijke verloskundige. Verloskundige is de naam die tegenwoordig in gebruik is voor zowel mannen als vrouwen.

Tot ver na 1900 was het onbehoorlijk over zwangerschap en bevalling te praten. Wanneer de bevalling aanstaande was nodigde de aanstaande moeder haar buurvrouwen uit op de koffie en riep hun hulp in bij de bevalling. De verhalen in dit gezelschap waren voor de

zwangere vrouw niet erg vertrouwenwekkend. Die verhalen hadden een hoog bakerpraatjesgehalte. De baker was vroeger de assistent van de buurvrouw. Ze was een volkswrouw met veel ervaring die een beloning in natura kreeg. Er waren veel ge- en verboden uit de traditionele geneeskunde en volksgeloof. Veel van die regels kwamen voort uit de 'signatuurleer' die zegt dat de eigenschappen van objecten over kunnen gaan op degene die ze bekijkt, opeet of aanraakt en op de ongeboren vrucht.

In Brabant geloofde men in 'verzien'. Wanneer een zwangere naar een brand keek, dan kreeg het kind rode vlekken en wanneer ze bruine bonen at kreeg ze een kind met bruin haar. Wanneer de aanstaande moeder haar benen kruiste, groeiden de teentjes van het kind aan elkaar.

Hulp van arts of vroedvrouw werd toen nog maar zelden ingeroepen, men vertrouwde op het volksgeloof en de wijsheid van de baker. Er waren ook allerlei middeltjes om de bevalling te bevorderen zoals het eten van prei en het open zetten van ramen en kasten als goed voorbeeld voor de moederschoot.

Na de geboorte werd het kindje ingebakerd, stevig in doeken gewikkeld, zodat het niet kon bewegen en goed recht kon groeien. Men mocht niet onder de voetjes kietelen want dan ging de boreling later stotteren. Het ge- en verbodencircuit kende geen grenzen. De gang van zaken rond de geboorte werd in de loop der tijd echter steeds meer gemedicaliseerd. Zwangere vrouwen kwamen onder controle van de vroedvrouw of de huisarts. Rond 1920 ontstonden de consultatiebureaus. Het duurde nog enige tijd, vooral in de minder draagkrachtige gezinnen, dat de overgeleverde gebruiken en gewoonten werden verlaten. De ontwikkelingen zetten zich voort en de vroedvrouw of de arts zijn nu bij nagenoeg alle bevallingen aanwezig.

Vroedvrouwen waren jarenlang ongeschoolde vrouwen, in feite heel goede bakers, zij verkregen de noodzakelijke kennis en ervaring door

de praktijk. Naast het begeleiden van bevallingen namen zij ook nevenfuncties aan, zoals het in huis nemen van zwangere vrouwen en het bakeren van zuigelingen. Door het begeleiden van bevallingen kwamen vroedvrouwen bij dag, maar meer nog bij nacht en ontij, in de huizen van alle mogelijke bevolkingsgroepen. Dit waren in veel gevallen donkere, slecht verlichte en geventileerde ruimten, vaak in onhygiënische omstandigheden. Daarom gaven vroedvrouwen ook adviezen over hygiëne en algemene gezondheid.

Vroedvrouwen hadden twee mogelijkheden voor het uitoefenen van hun vak: vrij gevestigd of door de overheid in loondienst aangesteld. Zij werden lid van het chirurgijnsgilde en waren daardoor - als vrouw - de meest geëmancipeerde beroepsgroep! Het niveau van verloskundigen in Nederland verschilde erg. Zo bezat Groningen in de 17e eeuw al een vroedvrouwenschool, Amsterdam daarentegen opende pas in september 1861 de Rijkskweekschool voor vroedvrouwen. In Nederland wordt men thans tot verloskundige opgeleid op hbo-niveau. De vierjarige hbo-opleiding Verloskunde bestaat alleen in voltijd aan opleidingsinstituten met vestigingsplaatsen in Amsterdam, Groningen, Maastricht en Rotterdam. Er kwamen kraamverzorgsters en de bemoeiingen van de buurvrouw werden steeds meer als aantasting van de privacy ervaren. De aanwezigheid van man en kinderen bij een bevalling is tegenwoordig niet meer verboden. Een snee brood met suiker wordt beschuit met muisjes in blauw of rood.

Het betreffende notitieboek is overgedragen aan het RHC Eindhoven zodat het in het archief opgenomen kan worden.

Bronnen

- Verhalenbank Helmond
- Geschiedenis van Noord-Brabant 1796 – 1996, 3 delen (1996) door prof. dr. H.v.d. Eerenbeemt

Heemkundekring “BARTHOLD VAN HEESSEL”

De kring is opgericht in 1952 en stelt zich ten doel het bevorderen in brede kring van de belangstelling voor en de kennis van eigen streek, volk en gebruiken en van heemkundig waardevolle overblijfselen uit vroeger tijden. Om dit doel te realiseren kent de Heemkundekring de volgende werkgroepen:

archeologie	genealogie
bibliotheek/archief	lezingen/cursussen
dorpswandelingen	monumenten
educatie	redactieraad ‘Het Hagelkruis

MUSEUM HEEMKAMER “BARTHOLD VAN HEESSEL”

In het voormalige pensionaat ‘Mariëngaarde’ aan de Bosscheweg 14a is de heemkamer gevestigd en is ook het museum ondergebracht.

In het museum bevindt zich een uitgebreide verzameling bezienswaardige voorwerpen, die merendeels een relatie hebben met Aarle-Rixtel.

In verschillende opstellingen wordt aandacht geschonken aan de gilden en andere verenigingen, aan het kadaster, het geloofsleven, het onderwijs en diverse ambachten.

Er is ook een rijke verzameling archeologische vondsten tentoongesteld.

De openingstijden van het museum

Van september t/m juni:

- iedere dinsdag van 9 tot 12 uur en van 20 tot 22 uur
- de 1e zondag van de maand van 14 tot 17 uur.

In juli en augustus:

- iedere zondag van 14 tot 17 uur.

Voor groepen is het mogelijk, na telefonische afspraak, het museum ook op andere tijden te bezoeken. Telefoon: 0492 382763.

Entree € 2,-- voor volwassenen en € 0,50 voor kinderen.

